

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԵՎ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՎԱԶԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏՎՉՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԸ*

Նորին Ա. Օծություն Վեհափառ Հայրապետը, Իր գահակալության առաջին իսկ օրերից, հանդես է եկել որպես «սիրող և նախաձեռնող պահպանության և պայծառության եկեղեցական կարգաց և արարողության»:

Գերագույն հոգևոր խորհրդի 1958 թվականի հուլիսի 8-ի նիստում Վեհափառ Հայրապետի հրահանգով և առաջարկով քննության առնվեց մի շատ կարևոր հարց, որ սերտորեն կապված է մեր Եկեղեցու հին կարգերի պահպանության, եկեղեցու կյանքի և պայծառության ու հավատացյալների կրոնաբարոյական քրիստոնեական դաստիարակության հետ:

Վեհափառ Հայրապետի կողմից Գերագույն հոգևոր խորհրդին ներկայացված հարցն էր՝ «վարդապետ ձեռնադրվելու և ծայրագույն վարդապետության աստիճան ստանալու անհրաժեշտ նախապայմանները»:

Գերագույն հոգևոր խորհուրդը սրտագին գոհունակությամբ ընդունեց Վեհափառ Հայրապետի առաջարկը և խնդրեց Նորին

Ա. Օծությունից՝ այսուհետև խստությամբ պահպանել հին կարգը, ըստ որի, մասնավոր կամ ծայրագույն վարդապետական իշխանության աստիճան ստանալու համար, թեկնածուից պահանջվում էր գրավոր մի աշխատություն՝ կրոնա-եկեղեցական, եկեղեցա-պատմագիտական և կամ եկեղեցաբանասիրական նյութերով:

Մասնավոր կամ ծայրագույն վարդապետության աստիճան ստանալու համար ներկայացված աշխատությունը պետք է քննվի Գերագույն հոգևոր խորհրդի նշանակած մի հանձնաժողովի կողմից, որը հետքննության կորոշի թեկնածուի արժանավորությունը և կիսնդրի Վեհափառ Հայրապետին՝ շնորհել թեկնածուին համապատասխան աստիճան:

Կահիրեի եպիսկոպոսական ժողովը իր 1956 թվականի մարտի 8-ի Ը նիստում զբաղվել էր եկեղեցական տիտղոսների հարցով և եկել այն ընդհանուր եզրակացության, որ «Տիտղոսներու տվչության մեջ հարկ է գործ դնել աշարջություն և ավագության, վարդապետության, ծայրագույնության և արքեպիսկոպոսության տիտղոսները տալ միայն ստուգապես արժանավորներուն»:

Վեհ է և սուրբ՝ հոգևորականի կոչումը, ասպարեզը, ծանր ու պատասխանատու՝ «հրեշտակակրոն այն պաշտոնը», որին կոչվում է վարդապետը: Այս պատճառով Պողոս առաքյալը պատվիրելով պատվիրում է իր Տիմոթեոս աշակերտին՝ «ձեռնվաղվաղակի յուրուք վերայ մի՛ դնիցես» (Ա Տիմ. Ե 22), որովհետև «ոչ որ զանձն

* Վեհափառ Հայրապետի փետրվար 27 թվակիտ արքատառ կոնդակի ստիթով, որը նվիրված է մասնավոր և ծայրագույն վարդապետական իշխանության տվչության կարգին, վերահրատարակում ենք նաև նույն հարցի շուրջ «Էջմիածին» ամսագրի «Մասնավոր և ծայրագույն վարդապետական գավազանի իշխանության տվչության կարգը» խմբագրականը, որը հրատարակվել է «Էջմիածին» ամսագրի 1958 թվականի Ը համարում:

ընծայեցուցանել՝ նա է ընտրեալ, այլ գոր Տէրն ընծայեցուցանել: Դրա համար հարկ է, որ «մանրակրկիտ քննությամբ, արթուն հակողությամբ» նկատի առնվեն մասնավոր և ծայրագույն վարդապետական իշխանության թեկնածուների «անստորիտ գնացք»-ը (ընթացքը), անթերի գիտությունը, ուսումնասիրությունը, նկարագրի կայունությունը, կոչման գիտակցությունը, «անբամբաս քաղաքավարությունն և այլ ինչ քաղմասպանիկ կատարելությունը»-ը (Մաշտոց):

Ինչպես Հին Կտակարանում Օրենքի ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐԸ մեծ ազդեցություն և հեղինակություն էին վայելում իրենց գիտականությամբ և ուսումնականությամբ. օրենքի բանիմաց հասկացողությամբ և մեկնությամբ, Նոր Կտակարանում եւ, եկեղեցու հոգևոր տնտեսության և կառավարության մեջ, մեծ տեղ էին գրավում ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐԸ: Պողոս առաքյալը գրում է. «Եւ զորս եղն Աստուած լեկեղեցոյ աչա են. նախ ԶԱՌԱՔԵԱՆԱՍ, երկրորդ ԶՄԱՐԳԱՐԵՍ, երրորդ ԶՎԱՐԴԱՊԵՏԱ» (Ա. Կորնթ. ԺԲ 28): Վարդապետը, ուրեմն, եկեղեցու երեք գլխավորներից մեկն է:

ՎԱՐԴԱՊԵՏ քառք նշանակում է ՌԻՍՈՒԶԻՑ, ՌԻՍՈՒՑԱՆՈՂ, ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՌԻՍՄԱՆ, որից և վարդապետել՝ սովորեցնել, քարոզել քառերը, վարդապետությունը քառք՝ որպես ուսուցում, քարոզություն: Վարդապետները «ճշմարիտ Բանին քարոզութեան աշակերտ» են, որոնք «զգիտութիւն քանին Աստուծոյ ուսուցանեն, զմեզ լուսատրեն, զգիշեր մեղաց և գիտար անգիտութեան փարատեն». այլ խոսքով՝ Եկեղեցու վարդապետության և դավանության գաղափարախոսները, ողորպատության ճշմարիտ պաշտպաններն են, մեկնիչ ու քարոզիչ, «ձիթենիք որք տնկեալ կան ի սուրբ Եկեղեցիս և յարագուարն դպարութեամբ պատրաստեն զնիս» լուսոյ լապտերաց հոգւոց և զպատգամս Աստուծոյ քերեն առ ժողովորդս, քարոզեն և իմաստասիրեն, քանզի աստուածաբան են և աստուածամիտ»:

«Ճշմարտութեան վարդապետ, գերահանճար հոևտոր և սուրբ հաւատոյ, անյաղո ակոյեան» Գրիգոր Տաթևացին շատ գեղեցկորեն է բնութագրել ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ կոչումն ու առաքելությունը: Նա գրում է. «Վարդապետն իշխան է քանից (խոսքի իշխան), որ հրամայէ և ուսուցանէ, Եկեղեցոյ տեսական իմաստասէր, որ մտօք և բանին տեսանէ և քննէ և ուսուցանէ և խրատէ զաշակերտս, իսկ նորա զժողովորդս» (Տաթևացի, «Գիրք քարոզութեան, որ կոչի Զմերան հատոր», «Նորին քա-

րոզ վարդապետաց և եպիսկոպոսաց», էջ 163—165):

Գրիգոր Տաթևացին վարդապետների կոչման մասին խոսելով նրանց քաղաքական և վարդի հետ. «վարդն ծաղիկ՝ ունի քաղում յատկությունս որ յարմարի վարդապետին», և պահանջում է, որ վարդապետները զինված լինեն գիտությամբ, հավատով, արթությամբ և առաքինությամբ, «վարդապետն բանիս և արդեամբ զօրաւոր լիցի և արի և անյաղթելի ի մէջ թշնամեաց... որպէս պարիսպ և եզր Եկեղեցոյ»:

Մեր Եկեղեցու կյանքում էլ շատ հին է «վարդապետ» կոչման գործածությունը: Գր. Տաթևացին գրում է. «յաղագս մեր քոցափայեաց աստիճան քահանայապետութեան ի Սրբոյն Գրիգորէ..., աստիճան վարդապետութեան՝ առ Սուրբ Մեսրոպ... և յայնմհետէ՝ աստիճան վարդապետութեանս յաջորդեցաւ առ միմեանս» (նույն տեղում, էջ 161):

Մեր գիտուն վարդապետները, Հայաստանի զանազան զավատներում, վանքերի մեջ իրենց շուրջ հավաքում էին քաղմասքով աշակերտներ և ուսուցանում նրանց: Իսկ ծայրագույն վարդապետները գիտնականի հոշակ էին վայելում և, որպէս կանոնական սովորություն, ամեն մի թեմում իրավունք ունեին քարոզելու քեմից, որպէս Հայաստանյայց Եկեղեցու վարդապետության ճշմարիտ ուսուցանողներ: Արծանավոր վարդապետները դարուց դար փոխանցեցին «զվարդապետութեան աստիճանն իրեանց աշակերտաց, և նորա այլոց ողորպատ վարդապետաց Ազգիս Հայոց մինչև ցմեր իսկ աւուրս»:

Վարդապետ քառք շատ հաճախ հիշատակվում է մեր հին մատենագրության մեջ իր լիիրավ արժեքով և նշանակությամբ, որպէս «ուսուցանող», «ուսուցիչ» իմաստով: «Վարդապետ» անունը, որպէս գիտական տիտղոս կամ կոչում, տրվում էր ասանձին հանդիսությամբ, ինչպէս նշված է Մաշտոցում: Դրանով իսկ վարդապետները իրավունք էին ստանում ուսուցանելու, քարոզելու ժողովրդին և իբրև նշան այդ կոչման՝ կարող էին ձեռններին զավագան բռնել: Վարդապետական գիտական կոչումը տալիս էին միայն վարդապետները, վարդապետության թեկնածուի գիտական պատրաստությունը քննելուց և արժանավորությունը հաստատելուց հետո միայն: Եղել են եպիսկոպոսներ, պատրիարքներ՝ առանց վարդապետության այդ գիտական կոչումը ունենալու:

Բայց դժբախտաբար միշտ չէ, որ խրատությամբ պահպանվել է մասնավոր և

ծայրագույն վարդապետության աստիճան տալու կարգը մեր Եկեղեցում: Հաճախ եղել են խախտումներ, որոնց դեմ պայքարել են, օրինակ, Մխիթար Գոշ (ԺԳ դար), Գրիգոր Տաթևացի (ԺԵ դար) եռամեծ վարդապետները, որպես «նախանձատրս անստերիոր և անթերի պահպանության կարգացն տալոյ զգաւագան մասնատր և ծայրագոյն իշխանութեան վարդապետաց»: Նրանք պայքարել են խեղաթյուրումների դեմ և պահանջել են միայն արժանավորների տալ գավազանի իշխանություն և ծայրագույն վարդապետի գիտական կոչում:

Մեծ վարդապետ Մխիթար Գոշը իր Դատաստանագրքի առաջին մասի երրորդ գլխում, «Յաղագս դատաստանաց վարդապետաց» բաժնում, ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒՄ ԷՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ (Էջ 88—93): Մխիթար Գոշը առաջին հերթին շեշտողնում է վարդապետների ուսումնականության վրա. «Եւ վարդապետք եղիցին ըստ իրաւանց նախակրթեալք Հին և Նոր Կտակարանաց և կանոնական հրամանաց... Յերկուց և յերից վարդապետաց կոչեացին ի պատիւ հրամանի», այսինքն առնվազն երկու կամ երեք վարդապետ միասին պետք է «վարդապետական իրաւունք» տալին վարդապետական նոր թեկնածուին:

Մի այլ կանոնով Մխիթար Գոշը պահանջում է վարդապետից «զհամար ուսման Գրոցն... թէ ո՛ր և կամ յումմէ զգիրս գիրաբանչիւր ընթերցաւ ուսմամբ ... զի մի պատրեալ անկատարս զպատիւ առեալ՝ բազում վնաս խակութեամբն գործիցեն»:

Մխիթար Գոշի կանոններից երևում է, որ անցյալում մեծ զգուշություն էին ի գործ դնում, որ տգետները վարդապետական կոչում չստանային, իսկ եթե ոմանք այլ ճանապարհներով, կանոններին անհամապատասխան կերպով տիրանան այդ սուրբ աստիճանին, «զայնպիսիս լոնցուցանել իրաւացի դատաստանաւ, առնուլ ի ձեռանէ զգաւագանն՝ տայցեն ցուպ շոշողութեան», —ասում է Մխիթար Գոշը:

Մխիթար Գոշից հետո Գրիգոր Տաթևացին կազմել է «ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՎՉՈՒԹՅԱՆ ԾԻՍԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ» (Օրմանյան, «Ազգապատում», հատ. Ա, էջ 2030) «Գիրք գաւազան տալոյ աշակերտացն ճմարիտ բանին քարոզութեան, նախ զմասնատր իշխանութեան» որ է չորս աստիճան, և ապա զծայրագոյնն՝ որ է տաւրն չորս աստիճան» («Մաշտոց», Վաղարշապատ, 1876 թ., էջ 66):

Ըստ Օրմանյան սրբազանի վկայության, Տաթևացու հորինած կանոնը «Տաթևացիին միտքին ստեղծումն է»: «Հայ վարդապե-

տությունը,—գրում է Օրմանյանը,—որ աստվածաբանության մագիստրոսի աստիճանին կատարաստան, Տաթևացիին դրությամբ ամբողջապես եկեղեցական կերպարանի վերածված է. 14 աստիճաններու դասավորությամբ... մեկը 4 և մյուսը 10 աստիճաններով, որ Փոքր և Մեծ, կամ Մասնավոր և Ծայրագույն անուններով կորոշվին» («Ազգապատում», հատ. Ա, էջ 2030):

Վարդապետական մասնավոր աստիճանը տրվում էր «ուսմանց ընթացքը լրացնողներուն, իսկ ծայրագույնը պահված էր վարդապետաց վարդապետներուն, որոնք վանքերու կամ վանական դպրոցներու կամ վարդապետանոցներու մեջ իրենց հատուկ աշակերտություն մը կկազմեին»: Օրմանյան սրբազանը նաև իր վրդովմունքն է հայտնում, որ Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքարանում ևս դժբախտաբար չի պահպանվել մասնավոր և ծայրագույն վարդապետական աստիճան տալու նվիրական «սկզբունքը», երբ «անուսներու անգամ ծայրագույն աստիճան կտրվի»: Վերջին ժամանակներում այս ընդհանուր երևույթ է եղել դժբախտաբար և շատ քչերը միայն եղել են արժանավոր:

Այսօր էլ պատկերը տարբեր չէ անցյալից: Վեհափառ Հայրապետը, նախանձախնդիր Հայ Եկեղեցու կարգերի պահպանման և պայծառացման, Մխիթար Գոշի, Գրիգոր Տաթևացու, Օրմանյանի և այլ լուսաբան կռիվում վարդապետների օրինակով և շնչով, ուզում է վերականգնել մեր Եկեղեցու ծոցում վարդապետական գավազանի մասնավոր և ծայրագույն իշխանության տվչության կարգը, շեշտողնում է ամենից առաջ մեր նոր հոգևորականների կոչման գիտակցության, խոր ու բազմակողմանի զարգացման և բարոյական նկարագրի վրա:

Մեր եկեղեցու բարեգարդության և բարեկարգության ամենահիմնական խնդիրներից մեկը մեր հոգևորականության, Եկեղեցու պաշտոնեության պատրաստության հարցն է: «Մեք առաւել քան զամենեսեան ունիմք պէտս հոգւոց բշկութեան» (Ծնորհալի):

Հայ Եկեղեցու զարթոնք, բարեկարգությունն նշանակում է ամենից առաջ Եկեղեցու պաշտոնեության բարեկարգություն և պատրաստություն: Լուսավոր, զարգացած, հավատավոր և կարգապահ հոգևորականությունը միայն կարող է Եկեղեցին պահել բարեկարգ և բարեգարդ վիճակում: Ս. Սահակ Պարթև գրել է. «ՅՈՐԺԱՄ ՈՒՄՏՆ ՈՐ ԳԼՈՒՄՆ Է ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՑ, ԸՆՏԻՐԲ ԵՒ ՊԻՏԱՆԻԲ ԼԻՆԻՑԻՆ, ԵՒՍ ԱՌԱՒԵԼ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ»: